

УДК 342.352(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2025.14>

К. О. Дубова
orcid.org/0000-0002-1098-9620
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

М. О. Філіппських
orcid.org/0009-0000-3967-2822
старша викладачка кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

СИСТЕМА ОРГАНІВ І СЛУЖБ, ЩО ПРОТИДІЮТЬ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Корупція є однією з найбільших загроз для демократичного розвитку, верховенства права та економічного зростання будь-якої держави. В Україні це явище набуло системного характеру, що негативно впливає на всі сфери суспільного життя: від функціонування державних інституцій до рівня довіри громадян до влади. У зв'язку з цим боротьба з корупцією стала одним із ключових завдань державної політики, що потребує комплексного підходу, злагодженої роботи спеціалізованих органів та впровадження сучасних правових механізмів.

Упродовж останніх десятиліть Україна здійснила низку важливих кроків у напрямі створення ефективної системи протидії корупції. Це включає як розробку нормативно-правової бази, так і формування спеціалізованих органів, наділених повноваженнями щодо виявлення, розслідування та запобігання корупційним правопорушенням. Зокрема, до таких інституцій належать Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Кожен із цих органів виконує специфічні функції у межах єдиної антикорупційної системи.

Водночас ефективність роботи цих органів часто стає предметом суспільних дискусій та міжнародної оцінки. Не менш важливим є питання координації їхньої діяльності, забезпечення незалежності, а також подолання внутрішніх і зовнішніх викликів, що виникають у процесі їхньої роботи. У цьому контексті дослідження системи органів і служб, що протидіють корупції в Україні, є надзвичайно актуальним як з точки зору теорії права, так і з точки зору практичної реалізації антикорупційної політики.

Стан дослідження проблеми. Значна кількість праць, що присвячена різним аспектам корупції зумовлена надзвичайною гостротою цього

питання в Україні. Вагомими для розуміння суті цілісної системи органів і служб, що протидіють корупції в Україні є роботи таких вітчизняних вчених: О. Бандурки, Н. Бортник, В. Гвоздецького, Б. Головкина, В. Заросила, Т. Коломоець, Ю. Ломжець, В. Макаруча, Я. Никитюка, Е. Расюка, С. Сороки, І. Шопіної та ін.

Метою цієї статті є аналіз структури, функцій та взаємодії основних антикорупційних органів в Україні, а також оцінка їхньої ролі у забезпеченні прозорості та підзвітності державного управління.

Виклад основного матеріалу. Багато науковців і практиків відзначають, що корупція негативно впливає майже на всі сфери життя українського суспільства. Зокрема, вчені у статті «Прояви корупції як загроза національній безпеці: нові виклики та проблеми протидії в українських реаліях» стверджують, що корупція в сучасній Україні є одним із бар'єрів для ефективного розвитку економіки, політики та соціально-культурної сфери. Вона заважає належному поліпшенню освітніх, наукових, медичних та інших соціально важливих послуг для громадян. Однією з проблем є те, що більшість населення, через досвід життя під авторитарними режимами в минулому, звикла до пронизаності державної системи та суспільства різними формами корупції. Громадяни, неодноразово обмануті неправдивими обіцянками політиків, здебільшого втратили віру в якісні зміни в українському суспільстві [1, с. 166].

Суб'єкти, уповноважені державою на здійснення заходів із запобігання та протидії корупції, поділяються на три категорії: 1) суб'єкти із загальними повноваженнями – це органи, які не створені спеціально для боротьби з корупцією, але мають право здійснювати відповідні заходи в межах своїх конституційних повноважень. До таких суб'єктів належать Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Генеральний прокурор України;

2) суб'єкти зі спеціальними повноваженнями – це органи, спеціально уповноважені у сфері протидії корупції відповідно до Закону України «Про запобігання корупції». Вони безпосередньо виявляють, припиняють та розслідують корупційні правопорушення. До цієї групи належать органи прокуратури, Національна поліція України, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції; 3) суб'єкти з повноваженнями учасників антикорупційних заходів – це органи та особи, які мають право брати участь у заходах із запобігання та протидії корупції. У певних випадках вони можуть сприяти припиненню корупційних правопорушень, відновленню порушених прав чи інтересів держави, фізичних і юридичних осіб, а також брати участь у науково-дослідній та інформаційній діяльності з антикорупційної тематики. До цієї категорії належать державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, їхні посадові та службові особи, а також громадяни та об'єднання громадян за їхньою згодою [2].

Як зазначає В. В. Макарчук, протидія корупції є одним із головних напрямів діяльності державної влади. З цією метою створюються антикорупційні органи, які мають завдання боротися з корупцією, запобігати її проявам і усувати негативні наслідки цієї злочинної діяльності [3, с. 47].

В. В. Павліченко зазначає, що суб'єкти протидії злочинності формують цілісну систему як з функціонального, так і з організаційного погляду, об'єднану спільною метою та управлінням у сфері боротьби зі злочинністю. Складність цієї системи зумовлена, з одного боку, багатогранністю завдань щодо забезпечення безпеки, запобігання, профілактики, припинення, розкриття та розслідування злочинів, а з іншого боку – розподілом завдань між суб'єктами різних рівнів, що обумовлено ієрархічною структурою системи [4, с. 72]. Варто підкреслити, що аналогічний аргумент можна застосувати до системи органів та служб, які займаються боротьбою з корупцією. Проте, висвітлити всю складність суб'єктів протидії корупції в одній статті є досить складним завданням, тому ми зосередимося на окремих суб'єктах із спеціальними повноваженнями.

В. В. Макарчук, якого ми вже згадували, зазначає, що одним з таких органів є Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). Детективи НАБУ здійснюють три основні функції: 1) оперативно-розшукова діяльність; 2) досудове розслідування; 3) запобігання злочинам. Ці функції визначають сутність НАБУ як правоохоронного органу [3, с. 47].

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) було засноване відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. Цей Закон визначає статус НАБУ, правові основи його діяльності, принципи, повноваження, гарантії незалежності, особливості служби в начальницькому складі, обмеження для працівників, їх права та обов'язки, а також використання засобів впливу, спеціальних заходів та вогнепальної зброї. Основні функції НАБУ включають: проведення оперативно-розшукових заходів для попередження та розкриття злочинів у його підслідності; досудове розслідування злочинів; розшук і арешт майна, що підлягає конфіскації; співпрацю з іншими державними органами; інформаційно-аналітичну діяльність для виявлення причин злочинності; забезпечення безпеки працівників та осіб, залучених до кримінального процесу; конфіденційну співпрацю з інформаторами про корупцію; звітування про свою діяльність; міжнародне співробітництво; виявлення необґрунтованих активів та підготовку матеріалів для судових позовів щодо їх стягнення або визнання недійсними угод, а також формування переліку обставин, що свідчать про надання неправомірної вигоди іноземним посадовцям [5].

С. Сорока та А. Генералова зазначають, що система антикорупційної політики не може ефективно функціонувати без усіх елементів інституційного механізму, до яких належать спеціально уповноважені органи для запобігання корупції, встановлення її фактів, розслідування, викриття та, найголовніше, притягнення винних до відповідальності. Одним із таких органів є Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), створена за вимогою ЄС як умова безвізового режиму та Угоди про асоціацію [6, с. 252].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 року № 198-VIII, було внесено зміни до ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року, додавши пункт 5, який встановлює, що Спеціалізована антикорупційна прокуратура є частиною системи прокуратури України [7].

Згідно з Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) є юридичною особою публічного права, що володіє відокремленим майном державної власності, рахунками в органах казначейського обслуговування бюджету, а також печаткою з Державним Гербом України та своїм найменуванням. У структурі САП створюються окремі відділи

Генерального прокурора підрозділи, такі як канцелярія для документального обігу, режимно-секретна служба, управління персоналом та внутрішній контроль, які підпорядковуються заступнику Генерального прокурора – керівнику САП. Організація роботи САП регулюється наказами, які видаються керівником САП і є обов'язковими для виконання всіма працівниками. Крім того, порядок діяльності підрозділу внутрішнього контролю визначається положенням, затвердженим керівником САП, що включає таємну перевірку доброчесності прокурорів САП у встановленому порядку [8].

Незважаючи на значний прогрес у створенні інституційної основи, існують проблеми, пов'язані з її функціонуванням. Багато вчених і практиків відзначають певні недоліки у взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією, акцентуючи увагу на відсутності чіткої координації між ними та дублюванні окремих функцій, що створює ризики неефективного використання ресурсів. Наприклад, недостатня співпраця між НАБУ та САП у розслідуванні корупційних злочинів призводить до затягування процесуальних дій та зниження довіри суспільства до антикорупційної системи. На це, зокрема, звертає увагу Е. В. Расюк, зазначаючи, що традиційно серед правоохоронних органів нашої держави, а також між ними та суспільством або окремими громадянами бракує систематичної, організованої та своєчасної комунікації і взаємодії. Особливо гостро постає питання комунікації серед антикорупційних правоохоронних органів, оскільки в умовах викликів, що стоять перед українською державою, ця проблема не дозволяє вирішити низку ключових питань, зокрема щодо створення ефективної системи протидії корупційній злочинності [9, с. 441].

У контексті нашого дослідження необхідно звернути увагу на ще одну важливу інституцію у системі протидії корупції, якою є Вищий антикорупційний суд. Так, Я. І. Никитюк зазначає, що Вищий антикорупційний суд займає особливе місце в антикорупційній системі та національній судовій структурі. Це зумовлено характером його функцій, специфікою покладених на нього повноважень, що суттєво вплинуло на формування його організаційної структури. На відміну від традиційних судів, які мають чітку ієрархію, орієнтовану на деталізацію принципів інстанційності та територіальності, Вищий антикорупційний суд є унікальною судовою установою з антикорупційною спеціалізацією. При розробці структури цього суду законодавці стикнулися з проблемою створення такої організаційної моделі, яка б з одного боку, дозволяла чітко визначити компетенцію суду для розгляду корупційних справ на всіх рівнях судочинства, а з іншого – забезпечу-

вала автономність та організаційну незалежність його інстанцій [10, с. 140].

З огляду на це, у Законі України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року № 2447-VIII було визначено правовий статус, завдання, повноваження, юрисдикцію та склад ВАКС, а також передбачено додаткові гарантії безпеки суддів, що підкреслює створення умов для їхньої неупередженості та незалежності. Спеціальні вимоги до суддів і моніторинг їхньої доброчесності накладають на них велику відповідальність за дотримання високих професійних стандартів. Судді ВАКС зобов'язані підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, для чого їм створюються умови для професійного зростання, підвищення компетентності у сфері протидії корупції та ознайомлення з міжнародними стандартами [11]. Однак, практика вказує на необхідність подальшого вдосконалення процедур добору суддів та забезпечення їхньої незалежності.

Висновки. У результаті проведеного дослідження системи органів та служб, що протидіють корупції в Україні, можна зробити низку висновків, які стосуються і нормативно-правової бази, і практичної діяльності відповідних інституцій.

Передусім варто зазначити, система антикорупційних органів в Україні є результатом реформаторських змін, спрямованих на адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів. Зокрема, створення таких органів, як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Вищий антикорупційний суд України (ВАКС), свідчить про прагнення держави забезпечити ефективну протидію корупції на всіх рівнях. Однак, попри значний прогрес у формуванні інституційної бази, існують проблеми, пов'язані з її функціонуванням.

Водночас, аналіз функцій і повноважень зазначених органів виявив певні недоліки в їхній взаємодії. Відсутність чіткої координації між ними та дублювання окремих функцій створює ризики неефективного використання ресурсів. Наприклад, недостатня синергія між НАБУ та САП у розслідуванні корупційних злочинів може призводити до затягування процесуальних дій та зниження довіри суспільства до антикорупційної системи.

Окрім того, важливим елементом антикорупційної політики є запобігання корупції через прозорість діяльності державних органів і службових осіб. У цьому контексті НАЗК відіграє ключову роль у забезпеченні контролю за деклараціями про доходи та майно посадовців. Однак

ефективність цієї роботи залежить від технічного забезпечення, кадрового потенціалу та незалежності агентства від політичного впливу.

Безперечно, Вищий антикорупційний суд України є важливим інструментом для забезпечення справедливого розгляду справ, пов'язаних із корупцією. Його створення стало вирішальним кроком у підвищенні довіри до судової системи. Проте практика свідчить про необхідність подальшого вдосконалення процедур добору суддів та забезпечення їхньої незалежності.

Вочевидь, міжнародний досвід показує, що ефективність антикорупційних органів значною мірою залежить від політичної волі керівництва держави. В Україні цей аспект залишається викликом, оскільки політична нестабільність і вплив окремих груп інтересів можуть ускладнювати реалізацію антикорупційної стратегії. Отож, для підвищення ефективності системи органів і служб, що протидіють корупції в Україні, необхідно здійснити комплекс заходів. Серед них: вдосконалення нормативно-правової бази з метою усунення правових колізій; посилення координації між антикорупційними органами; забезпечення їхньої фінансової та кадрової незалежності; впровадження сучасних технологій у процес розслідування і моніторингу; а також активізація міжнародного співробітництва у сфері боротьби з корупцією.

Відтак, створення дієвої системи протидії корупції є не лише правовим завданням, а й питанням стратегічного розвитку України як демократичної правової держави. Ефективна боротьба з корупцією сприятиме зміцненню верховенства права, економічному зростанню та підвищенню довіри громадян до державних інституцій.

Література

1. Nadiia Bortnyk, Anush Balian, Liliya Mykolayivna Popova, Serafyma Henadiivna Hasparian. Corruption manifestations as a threat to national security: new challenges and problems of counteraction in the Ukrainian realities. *Revista San Gregorio*. 2021. № 46. P. 164–175. URL: <http://scielo.senescyt.gob.ec/pdf/rsan/v1n46/2528-7907-rsan-1-46-00158.pdf> (дата звернення: 23.04.2025 р.).
2. Суб'єкти у сфері запобігання та протидії корупції. URL: <https://www.pfu.gov.ua/lg/873-sub-yekty-usferi-zapobigannya-ta-protydiyi-korupsiyi/> (дата звернення: 23.04.2025 р.).
3. Макаручук В. В. Основні функції Національного антикорупційного бюро України, як суб'єкта формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки і оборони держави. *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів*: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Львів, 28 травня 2021 року) / упорядник Ю. А. Хатнюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 47–51.
4. Павліченко В. В. Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, як суб'єкт протидії привласненню, розтраті майна або заволодінню ним шляхом зловживання службовим становищем. *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів*: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Львів, 28 травня 2021 року) / упорядник Ю. А. Хатнюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 72–74.
5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-УІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.
6. Сорока С., Генералова А. Антикорупційні органи як основні засоби протидії корупції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 2 (38). С. 249–255.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 12 лютого 2015 року № 198-VІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 17. Ст. 118.
8. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
9. Расюк Е. В. Проблемні питання взаємодії спеціальних суб'єктів запобігання корупції під час здійснення заходів з протидії корупційній злочинності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2022. Вип. 70. С. 435–443.
10. Никитюк Я. І. Структурно-організаційні засади діяльності Вищого антикорупційного суду. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 4. С. 140–147.
11. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 24. Ст. 212.

Анотація

Дубова К.О., Філіппських М.О. Система органів і служб, що протидіють корупції в Україні. – Стаття.

У статті розглянуто ключові аспекти діяльності інституцій, які протидіють корупції в Україні, їхній вплив на формування правової культури в суспільстві та перспективи розвитку антикорупційної системи в умовах сучасних викликів. Вказано, що корупція є однією з найбільших загроз для демократичного розвитку, верховенства права та економічного зростання будь-якої держави. Підкреслено, що в Україні боротьба з корупцією стала одним із ключових завдань державної політики, що потребує комплексного підходу, злагодженої роботи спеціалізованих органів та впровадження сучасних правових механізмів. З цієї метою, упродовж останніх десятиліть Україна здійснила низку важливих кроків у напрямі створення ефективної системи протидії корупції. Це включає як розробку нормативно-правової бази, так і формування спеціалізованих органів, наділених повноваженнями щодо виявлення, розслідування та запобігання корупційним правопорушенням.

Зроблено висновок, що система антикорупційних органів в Україні є результатом реформаторських змін, спрямованих на адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів. Зокрема,

створення таких органів, як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Вищий антикорупційний суд України (ВАКС), свідчить про прагнення держави забезпечити ефективну протидію корупції на всіх рівнях. Натомість, наголошено, що для підвищення ефективності системи органів і служб, що протидіють корупції в Україні, необхідно здійснити комплекс заходів. Серед них: вдосконалення нормативно-правової бази з метою усунення правових колізій; посилення координації між антикорупційними органами; забезпечення їхньої фінансової та кадрової незалежності; впровадження сучасних технологій у процес розслідування і моніторингу; а також активізація міжнародного співробітництва у сфері боротьби з корупцією.

Ключові слова: корупція, протидія корупції, система органів і служб, діяльність з протидії корупції, правовий статус суб'єктів протидії корупції, антикорупційна політика, взаємодія, правове регулювання.

Summary

Dubova K. O., Filippskikh M. O. The system of bodies and services that counter corruption in Ukraine. – Article.

The article examines key aspects of the activities of institutions that combat corruption in Ukraine, their impact on the formation of a legal culture in society, and the prospects for the development of the anti-corruption system in the face of modern challenges. It is indicated that corruption is one of the greatest threats to democratic development, the rule of law, and

economic growth of any state. It is emphasized that in Ukraine, the fight against corruption has become one of the key tasks of state policy, requiring a comprehensive approach, coordinated work of specialized bodies, and the implementation of modern legal mechanisms. To this end, over the past decades, Ukraine has taken a number of important steps towards creating an effective system for combating corruption. This includes both the development of a regulatory framework and the formation of specialized bodies empowered to detect, investigate, and prevent corruption offenses. It is concluded that the system of anti-corruption bodies in Ukraine is the result of reform changes aimed at adapting national legislation to international standards. In particular, the creation of such bodies as the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU), the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office (SAP), the National Agency for Corruption Prevention (NACP) and the High Anti-Corruption Court of Ukraine (HACC) testifies to the state's desire to ensure effective counteraction to corruption at all levels. Instead, it was emphasized that in order to increase the efficiency of the system of bodies and services that counter corruption in Ukraine, it is necessary to implement a set of measures. Among them: improving the regulatory framework in order to eliminate legal conflicts; strengthening coordination between anti-corruption bodies; ensuring their financial and personnel independence; introducing modern technologies into the investigation and monitoring process; as well as intensifying international cooperation in the fight against corruption.

Ke ywords: corruption, counteraction to corruption, system of bodies and services, anti-corruption activities, legal status of subjects of counteraction to corruption, anti-corruption policy, interaction, legal regulation.